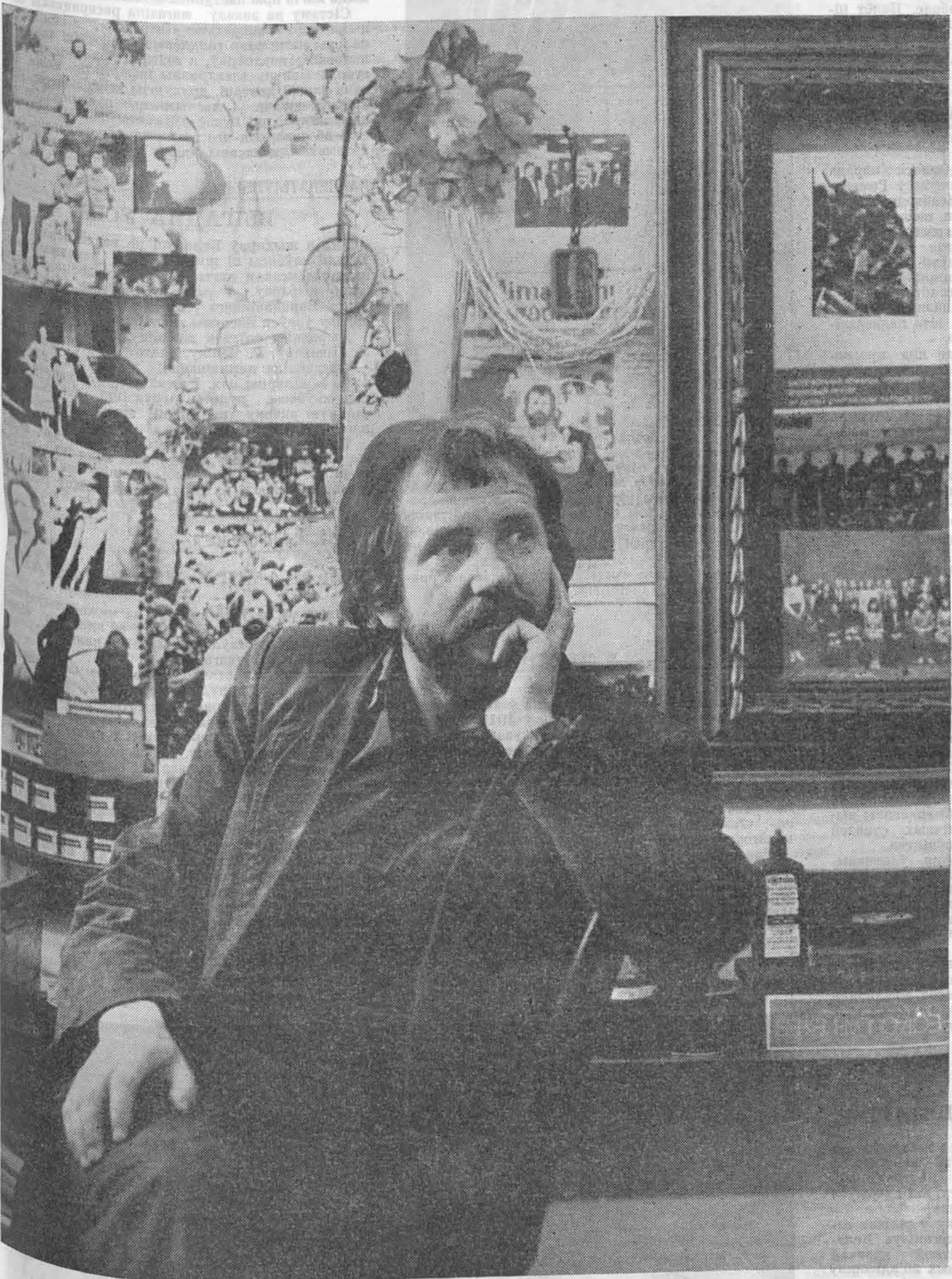

Голас Радзімы

№ 11 (2101)
16 сакавіна 1989 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

Творчы стыль Міколы Селешчука адра-
зу пазнаецца. Ён адзін з самых эфек-
тыўных і інтрыгуючых майстроў у су-
часным беларускім мастацтве.
З першых самастойных крокаў, пасля
заканчэння ў 1976 годзе Беларускага
дзяржаўнага тэатральна-мастацкага ін-
стытута, і па сённяшні дзень ён не пе-
рае сваёй творчасці і радаваць прыхільні-
скай і кніжнай графікі.
Новае і эксперыментальнае да нядаўня-
га часу з цяжкасцю знаходзіла пры-
жыццё ў нашым мастацкім жыцці. Мі-
кола Селешчук здолеў хутка набраць
вышыню ў сваёй творчасці, прымусіў
горака загаварыць, заспраца аб сабе

самых розных скептыкаў і адданных ама-
тараў.
Кожны твор, што, здаецца, лёгка і хут-
ка выходзіць з-пад яго рукі, вабіць
сваёй нечаканасцю, навізнай, вытанча-
насцю, віртуознасцю і высокім густам.
Ад яго работ заўсёды застаецца надз-
вычайнае эмацыянальнае ўражанне. У
неверагоднай вобразнай метафары і
алегорыі мастак сплятае грацыёзныя
выявы чароўных дзяўчын з дзівоснымі
ўзорамі роднай флары і фауны, фальк-
лорныя, этнаграфічныя сімвалы, помні-
кі старадаўняй архітэктуры — з ультра-
сучаснымі формамі і вобразамі, фанта-
стычнае — з рэальным, сур'ёзнае — з
жартоўным, дэкаратыўныя жывапісныя

плямы — з графічнымі росчыркамі, фо-
тарэалістычныя дэталі — з абстрактнымі.
Невычэрпная фантазія мастака абуджае
свежыя думкі, неардынаны асацыяцыі,
звязаныя з багаццем і разнастайнасцю
навакольнага свету, загадкавае ўнут-
ранага свету чалавека з самымі пата-
емнымі струнамі душы.
Хто бачыў хоць аднойчы работы М. Се-
лешчука, напрыклад, «Памяці Максіма
Багдановіча», «Стары парк», «Канец се-
зона туманаў» і іншыя, не застаецца
абьякавым да творчасці мастака і бу-
дзе чакаць новых карцін.
Фота М. ЖЫЛІНСКАГА.

ГУТАРКА 3
ПРАФЕСАРАМ
В. МЯДЗВЕДЗЕВЫМ
[«Новая якасць эма-
намічнага росту»]
Стар. 3, 4

АБ НЕКАТОРЫХ
ПРАБЛЕМАХ
ГІСТОРЫІ
САВЕЦКАГА
ГРАМАДСТВА
[«Без искусственного
«подравнивания»]
Стар. 5

З ЧАГО
СКЛАДАЕЦЦА
АКЦЁРСКІ ПОСПЕХ
[«На крылах ролі»]
Стар. 6

РУКАПІСНАЯ
СПАДЧЫНА
ВУЧОНАГА
[«Невядомае пра Іва-
на Насовіча»]
Стар. 7

КАСМІЧНЫЯ ДАСЛЕДАВАННІ

ЗАВЕРШАНЫ ПАЛЁТ

Завершаны палёт аўтаматычнага транспартнага карабля «Прагрэс-40», выведзенага на каляземную арбіту 10 лютага 1989 года.

5 сакавіка па камандах з Цэнтра кіравання была ўключана рухальная ўстаноўка грузавога карабля. У выніку тармажэння ён перайшоў на траекторыю спуску, увайшоў у шчыльны слаі атмасферы і спыніў існаванне.

Касмічная вахта Аляксандра Волкава, Сяргея Крыкалёва і Валерыя Палакова працягваецца.

Самаадчуванне касманаўтаў добрае. Палёт пилатуемага комплексу «Мір» праходзіць нармальна.

У САВЕЦЕ МІНІСТРАЎ БССР

ЧАРНОБЫЛЬ: ПРАГНОЗЫ І РЭАЛЬНАСЦЬ

У Саўеце Міністраў БССР адбылася нарада па пытаннях радыяцыйнай абстаноўкі ў Гомельскай і Магілёўскай абласцях. Неабходнасць яе правядзення была выклікана тым, што ў выніку супярэчлівых выступленняў у прэсе вучоных, пісьменнікаў, журналістаў, якія па-рознаму ацэньваюць цяжкасць вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС, у насельніцтва пацярпеўшых раёнаў і ў асобных абласных, раённых кіраўнікоў узніклі сумненні ў правільнасці канцэпцыі бяспечнага пражывання на тэрыторыях, што падвергліся радыеактыўнаму забруджванню.

Якая ж рэальнасць, ці адвадвае яна прагнозам спецыялістаў? Што яшчэ неабходна зрабіць, каб забяспечыць поўную гарантыю здароўя людзей? Калі будзе створана дзяржаўная праграма ліквідацыі вынікаў аварыі? Аб гэтым і ішла прышчыповая і вострая размова на нарадзе, якую вёў Старшыня Савета Міністраў БССР М. Кавалёў.

У рабоце нарады ўдзельнічалі: старшыня Дзяржаўнага камітэта СССР Ю. Ізраэль, віцэ-прэзідэнт Акадэміі медыцынскіх навук СССР, дырэктар Інстытута біяфізікі Міністэрства аховы здароўя СССР Л. Ільін, кіраўнікі рэспублікі, Гомельскай і Магілёўскай абласцей, вялікая група рэспубліканскіх і саюзных экспертаў.

ВІЗІТЫ

ЗНАХОДЖАННЕ ДЭЛЕГАЦЫІ ГДР

У Мінску знаходзілася дэлегацыя гандлёвага прадстаўніцтва ГДР у СССР на чале з кіраўніком гэтага ведамства П. Шмітам.

Госці былі праінфармаваны аб задачах, якія стаяць перад народнагаспадарчым комплексам, працоўнымі калектывамі Беларусі ў сувязі з пераходам на рэгіянальны гаспадарчы разлік.

Адбылася гутарка ў Гандлёва-прамысловай палате рэспублікі, у ходзе якой абмеркаваны пытанні далейшага развіцця эканамічных сувязей БССР і ГДР, новых форм супрацоўніцтва.

Канкрэтныя праблемы ўмацавання ўзаемавыгадных кантактаў знаходзіліся ў цэнтры ўвагі ў час сустрэч дэлегацыі з намеснікам Старшыні Савета Міністраў БССР В. Крыжкім і генеральным дырэктарам рэспубліканскага знешнегандлёвага аб'яднання «Беларусамежгандаль» В. Андрушыным.

У праграме знаходжання дэлегацыі гандлёвага прадстаўніцтва ГДР — наведанне Мінскага аўтазавода і галаўнога прадпрыемства аб'яднання «Атлант», сустрэчы ў Беларускам таварыстве дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі.

НА МІЖНАРОДНАЙ АРЗНЕ

У ЛЕЙПЦЫГ НА КІРМАШ

Больш за 5 тысяч экспанатаў, з якіх каля ста з'яўляюцца ўзорамі сацыялістычнай эканамічнай інтэграцыі, прадстаўлены СССР на традыцыйным веснавым кірмашы ў Лейпцыгу, які адкрыўся пад дэвізам «Гібкая аўтаматызацыя».

Трэці раз спецыяльную выстаўку ў рамках саўецкай калектыўнай экспазіцыі арганізуе Беларуская ССР. Своеасаблівай візітнай карткай прадпрыемстваў, навукова-вытворчых аб'яднанняў і інстытутаў сталі 150 экспанатаў, у якіх увасоблены найноўшыя дасягненні навукова-тэхнічнай думкі рэспублікі. Як адзначыў на прэс-канферэнцыі ў Генеральным консульстве ГДР у Мінску віцэ-консул Бена Цыглер, гэта самая шырокая парнарама за час удзелу БССР у падобных мерапрыемствах. На яго думку, асобую цікавасць у наведвальнікаў выкліча сумесная распрацоўка вучоных Акадэміі навук БССР і ГДР — лазер «Аметыст», сярод сфер прымянення якога біялогія і медыцына, дакладная метралогія.

У сваім выступленні на прэс-канферэнцыі прадстаўнік Гандлёва-прамысловай палаты БССР В. Дубоўскі падкрэсліў, што на залаты медаль выстаўкі будучы прэтэндаваць 18 вырабаў нашай рэспублікі. Знешнегандлёвае аб'яднанне «Беларусамежгандаль» разгарнула камерцыйную дзейнасць так, каб зацікаўлены арганізацыі ўжо ў ходзе кірмашу змаглі атрымаць не толькі кансультацыю, але і заключыць кантракты, дамовіцца аб сумеснай рабоце над стварэннем новых тэхналагічных сістэм, станкоў, машын і прыбораў.

ВЫСТАЎКІ

Рэспубліканскі кірмаш па аптовым продажы тавараў культурна-бытавога і гаспадарчага прызначэння і галантарэі прайшоў у Мінску. На ім шырока прадставілі свае вырабы прадпрыемствы мясцовай прамысловасці, а таксама фабрыкі саюзных міністэрстваў. На выстаўцы заключаны дагаворы і пагадненні на пастаўку прадукцыі ў патрэбнай колькасці на прылаўкі магазінаў.

НА ЗДЫМКУ: у зале выстаўкі каля раздзела з прадукцыяй шклозавода «Нёман».

ВЫЙШАЎ З ДРУКУ

ТВОРЫ ЛЕНІНА

Выйшаў з друку на беларускай мове шосты том Выбранных твораў У. І. Леніна ў 10-ці тамах. У яго ўвайшлі творы, напісаныя ў 1910-1917 гадах (да пачатку Лютаўскай буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі), у тым ліку асноватворныя работы па нацыянальных праблемах: «Крытычныя нататкі па нацыянальнаму пытанню», «Аб праве нацыі на самавызначэнне», «Сацыялістычная рэвалюцыя і права нацыі на самавызначэнне», «Аб нацыянальнай гордасці велікаросаў» і некаторыя іншыя.

Упершыню ў прадмову, каментарыі і імяны паказальнік унесены змяненні і дабаўленні, рэкамендаваныя Інстытутам марксізму-ленінізму пры ЦК КПСС на падставе вывадаў Камісіі Палітбюро ЦК КПСС па дадатковаму вывучэнню матэрыялаў, звязаных з рэпрэсіямі, што мелі месца ў перыяд 30—40-х і пачатку 50-х гадоў.

ЛЕКАВЫ ЧАЙ

Пахі лугоў і лясоў увабраў у сябе чай, які прапаноўвае пакупнікам мінская база «Белкаапсаюза». Тэхналагі і інжынеры гэтага прадпрыемства адраджаюць старадаўнія і ствараюць новыя рэцэпты напіткаў з беларускіх траў. Пакупнікі пазнаёміліся ўжо з чаем «Дзвінскі», «Бярэзінскі», «Лясны водар». У гэтым годзе падрыхтавана яшчэ пяць навінак, у ліку якіх напітак «Дары лесу», «Заранка», «Вітамінны». У іх

Том падрыхтаваны да друку Інстытутам гістарычнай партыі пры ЦК КПБ і выдавецтвам «Беларусь».

ДА ПАСЛУГ ПАКУПНІКОУ

КАМП'ЮТЭР У МАГАЗІНЕ

Не заходзячы ў гандлёвую залу, могуць даведацца аб наяўнасці патрэбных тавараў пакупнікі магілёўскага спартыўнага магазіна «Старт». Даведаккі выдае камп'ютэрная сістэма. У яе базу даных звесткі аб тых ці іншых вырабах закладаюцца яшчэ пры паступленні іх на склад.

Сістэму па заказе магазіна распрацавалі спецыялісты кааператыва «Інтэграл», а сам пераход на камп'ютэр гандлёвыя работнікі набылі ў польскіх партнёраў, з якімі наладжаны прамыя сувязі. Пакуль электронны інфарматар можа даваць толькі даведкі, друкуючы іх на паперы. Але прадугледжана і магчымасць падключэння дысплейнага тэрміналу і магчымасць перадачы звесткі аб таварах з яго этыкеткі, перадаваць іх у аўтаматычны касавы апарат і ў базу даных.

КААПЕРАТЫЎНЫ РУХ

ВЫГАДНА ЎСІМ

Хто з жыхароў Беларусі не ведае асобы смалітскага каўбасы ці шынікі? Але перапрацоўчыя прадпрыемствам яшчэ не ўдаецца дабіцца такога смаку вырабаў. І вось у саўгасе «Чырвоны сцяг» Баранавіцкага раёна за гэтую няпростую справу ўзяўся мясцовы кааператыў.

Дырэкцыя саўгаса пайшла насустрач рабочым Л. Шывару, Г. Чэпіку, братам С. і Г. Фанчукам — выдзеліла памяшканне, дапамагла абсталяваць выдзяляльні дэх. І амаль адразу кааператывыя каўбасы, рулеты і грудзіны атрымалі высокую ацэнку не толькі мясцовых жыхароў, але і ў раённым цэнтры.

У фірменных магазінах гаспадаркі, дзе, апроч мясных вырабаў, прадаюцца каля 20 відаў гародніны і зеляніны, грыбы-шампіньёны, грэчка рознае насенне, на недахоп пакупнікоў не скарыцца дзяцця.

ПАДСОБНЫ ПРΟМЫСЕЛ

У ДАПАМОГУ ПАРФЮМЕРАМ...

Вядомаму ва ўсёй краіне і за мяжой маскоўскаму парфюмерна-касметычнаму аб'яднанню «Свабода» пачаў пастаўляць сыравіну калгас «17 верасня» Баранавіцкага раёна.

Сёння тут у клетках-навесах утрымліваецца 16 тысяч парак. У мінулым годзе рэалізавалі дзевяць 37 тысяч шкурак. Пры гэтым пагадоўе зварылі каўнамажэцця пастаянна павялічваць.

Адначасова ідзе перапрацоўка пабочнага прадукту — тлушчу-сырцу. Раней гэтую драгую сыравіну за бяцэнак прадавалі ў адну з спецыялізаваных гаспадарак Прыбалтыкі. Цяпер жа ў новай працоўкі тлушчу-сырцу ў рафінаванні і дэзаінфармацыі норкавыя масла і тлушч, якія і адпраўляюцца парфюмерам. Цяпер сюды пастаўляюцца мясцовы і норкавы тлушч-сырца для перапрацоўкі ўжо многія гаспадаркі.

Акрамя аб'яднання «Свабода», баранавіцкі калгас заключыў дагаворы з Калужскім камбінатам сінтэтычных прадуктаў і камбінатам «Уральскія самацветы», якія будуць вырабляць пахучае туалетнае мыла і высакаякасныя крэмы.

рэцэптуру ўваходзяць святаяннік, чабор, мята, м'якцярышка і многія іншыя травы. Усяго мяркуецца вырабіць каля 25 тон пахучага лекавага чаю.

НА ЗДЫМКАХ: работніцы брыгады па выпуску чайных напіткаў Наталля ВАЛОШЫНА і Галіна РАГОУСКАЯ; падабаецца чай з траў і выхаванцам Азіяцкага сада № 137 Мінска Наталля КАГАНОВІЧ і РЫЖКОўСКАЯ.

ЧАС ВЯЛІКІХ ЗМЕН

НОВАЯ ЯКАСЦЬ ЭКАНАМІЧНАГА РОСТУ

Пра сённяшні стан гаспадаркі рэспублікі, нашы эканамічныя праблемы, што патрабуюць найхутчэйшага вырашэння, гутарыць з членам-карэспандэнтам Акадэміі навук БССР, доктарам эканамічных навук, прафесарам, дырэктарам Навукова-даследчага інстытута Дзяржплана БССР Віталем МЯДЗВЕДЗЕВЫМ карэспандэнт «Голасу Радзімы» Галіна УЛІЦЕНАК.

— Віталь Фядосавіч, мы і, магчыма, тыя з нашых землякоў, хто рэгулярна чытае саветскую прэсу, пастаянна сустракаем сцвярджэнне: сёння лёс перабудовы залежыць ад эфектыўнасці радыкальнай эканамічнай рэформы, якая распачата ў краіне. Карацей, поспех будзе, калі людзі пачнуць жыць лепш, бо менавіта гэта і ёсць мэта ўсіх нашых намаганняў. Што складае насацей і праблем у нас хапае, відавочна. Усе мы, нават і не эканамісты, зведваем гэта літаральна на сабе: не хапае таго, другога, многае не завалянае па якасці. Пра гэта будзе яшчэ гаворка. Але не в адным ж памылкамі ў сваім сямідзесяцігадовым гаспадарчым, эканамічным багажы падышла рэспубліка да сённяшняга дня? Давайце паспрабуем зрабіць невялікі аналіз той эканамічнай базы, якую мы цяпер маем на Беларусі.

— Пытанне вельмі ёмістае і вялікае. Адказаць на яго коратка практычна немагчыма. Але на некаторых асноўных момантах спынюся.

Не палічыце мяне нейкім хвальком, але скажу: дасягненні нашы мнагагранныя і велізарныя.

— І гэта нягледзячы на мноства сённяшніх эканамічных праблем?

— І гэта нягледзячы на ўсе нашы памылкі і праблемы. Найважнейшымі вынікамі сямідзесяцігадовага развіцця можна лічыць тое, што ў рэспубліцы адбыліся рэвалюцыйныя змяненні ў эканамічных адносінах, сацыяльнай сферы, на тэрыторыі рэспублікі створаны магутны эканамічны і інтэлектуальны патэнцыялы. У сістэме агульнасаюзнага і міжнароднага падзелу працы Беларусь выступае сёння як развітая індустрыяльна-аграрная краіна. У нас склаўся даволі эфектыўны рэгіянальны народнагаспадарчы комплекс. Фарміраванне яго пакуль не закончана, у яго складзе ёсць, на жаль, і недахопы, і нявырашаныя праблемы.

Але сваю ўстойлівасць у развіцці ён (комплекс) даказаў. Беларусь заўсёды выконвала і перавыконвала пяцігадовыя народнагаспадарчыя планы, дзяржаўныя і тады, калі ў іх не спраўляліся іншыя саюзныя рэспублікі.

І цяпер ідзе працэс нарошчвання тэмпаў эканамічнага росту...

— Тут, магчыма, дарэчы будучы і пэўныя лічбы...

— Калі ласка. Рэспубліка развіваецца высокімі тэмпамі. Аб'ём прамысловай вытворчасці падвойваецца кожныя дзесяць гадоў. І гэта ў той час, калі ў Вялікую Айчынную вайну гаспадарка была знішчана амаль поўнасцю. Нагадаю, што толькі прамая матэрыяльная страта, якую нанеслі гітлераўскія захопнікі (1941-1944 гады), складала суму, роўную 35 бюджэтам рэспублікі даваеннага 1940-га года. Тады Беларусь страціла больш за палову агульнанацыянальнага багацця. І не ведаю, ці здолелі б мы аднавіць свой эканамічны патэнцыял без вялікай інтэрнацыянальнай дапамогі ўсіх народаў СССР.

Але ж мы, здаецца, забыліся на лічбы... Дык вось, мяр-

кую, чытачоў зацікавяць наступныя даныя.

Беларусь займае менш чым адзін працэнт тэрыторыі краіны, тут жыве 3,5 працэнта насельніцтва СССР, і ў той жа час рэспубліка вырабляе 4,2 працэнта агульнасаюзнага нацыянальнага даходу. Мы пастаўляем на ўнутрысаюзны і замежны рынак грузавыя аўтамабілі «БелАЗ», трактары «Беларусь», высакаякасныя бы-

намічнаму росту Беларусі, як і ўсёй краіне ўвогуле, камандна-адміністрацыйная сістэма, бюракратызм, якія і зараз яшчэ не знішчаны і тармоззяць перабудову народнай гаспадаркі. Трэба памятаць і пра тое, што адсутнасць у нашым грамадстве належнага ўзроўню дэмакратыі, культ асобы Сталіна на доўга сквалі дзелавую ініцыятыву беларускага народа. За многія гады быў страчаны эканамічны, палітычны і сацыяльны статус гаспадары ў выніку адчужэння работніка ад сродкаў вытворчасці і вынікаў уласнай працы. Акрамя таго, назіраўся разрыў паміж асабістымі, групавымі, агульнанарод-

— Прайшлі ўжо тры «перабудовачныя» гады, другі год рэспубліка працуе ва ўмовах радыкальнай эканамічнай рэформы. Ці ёсць такія неабходныя нам сёння становішчы зрухі?

— Зрухі ёсць. І даволі значныя. Адбываюцца сур'ёзныя змены ў сістэме эканамічных адносін. Пачалі дзейнічаць законы аб дзяржаўным прадпрыемстве і кааперацыі, завершаны перавод асноўнага звяна на поўны гасразлік і самафінансаванне, ідзе падрыхтоўка да пераходу рэспублікі на работу ва ўмовах гасразліку,

раадолец глыбінныя прычыны тармажэння эканамічнага развіцця, працэсаў радыкальнай эканамічнай рэформы, дэмакратызацыі эканомікі, задавальнення жыццёвых духоўных і матэрыяльных патрэб людзей. Не адбылося неабходных для аздаўлення эканомікі зрухаў у навукова-тэхнічным прагрэсе, у павышэнні якасці машын, абсталявання і іншай прадукцыі, яе канкурэнтаздольнасці на сусветным рынку, хаця рэспубліка прадае свой тавар больш, чым у сто краін свету і 90 беларускіх прадпрыемстваў маюць прамыя сувязі з замежнымі фірмамі. Захоўваецца дэфіцыт сучаснай тэхнікі, асабліва інфармацыйнай. Прадпрыемствы машынабудавання ў мінулым 1988 годзе паставілі на экспарт толькі паўтара працэнта прадукцыі ад агульнага аб'ёму паставак, а між тым галіна займае трэцюю частку прамысловай вытворчасці рэспублікі. Што і казаць, становішча незаўздроснае.

Абавастрылася ў нас, як і па ўсёй краіне, праблема задавальнення плацежздольнага попыту насельніцтва. Па многіх відах тавараў і паслуг насычанасць рынку паменшылася. І нават больш таго. Апошнім часам разрыў паміж попытам і прапанаваннем па шэрагу тавараў павялічыўся, ды і цэны на тавары масавага попыту растуць. Прычына? Яна не адна. Галоўнае ж — зароботная плата, грашовыя даходы павялічваюцца хутчэй, чым прадукцыйнасць працы.

— Віталь Фядосавіч, зараз мы падышлі да адной з найважнейшых праблем: тэрытарыяльна-рэгіянальны, рэспубліканскі гаспадарчы разлік. Менавіта з ім звязаны нашы вялікія надзеі на поспех.

Размова пра гэта ідзе даволі працягла час. Недзе ў канцы мінулага года ўжо з высокай афіцыйнай трыбуны прагучала: Беларусь рыхтуецца перайсці на рэгіянальны гасразлік. Але што ж такое рэгіянальны гасразлік, у якім выкладзе ён будзе рэалізаваны, ці кавіла ўсіх. Адказаў не было. Першымі прапанавалі свае эканамічныя мадэлі Прыбалтыйскія рэспублікі. Літаральна ў апошні час у нашай рэспубліканскай прэсе з'явілася некалькі артыкулаў, якія прапаноўваюць святло на распрацоўку беларускіх спецыялістаў. Такім чынам, нараджаецца «беларуская мадэль» тэрытарыяльнага гасразліку?

— Наша мадэль рэспубліканскага гасразліку яшчэ распрацоўваецца. Я паспрабую выкласці толькі тыя прыцыповыя моманты, якія зараз абмяркоўваюцца беларускімі вучонымі-эканамістамі.

Наогул ідэя рэспубліканскага гаспадарчага разліку з'явілася перш за ўсё як альтэрнатыва існуючай галіновай цэнтралізаванай сістэме кіравання народнай гаспадаркай, якая забяспечвае комплекснасць і рацыянальнасць развіцця саюзных рэспублік, а таксама ўзаемасувязь паміж узроўнем вытворчасці і спажывання ў іх. Асноўнай мэтай галіновых міністэрстваў і ведамстваў стала нарошчванне вытворчасці данага віду прадукцыі і выкананне плана. Любоў цаной. А гэта, зразумела, выключае цэласнае і збалансаванае развіццё асобнай тэрыторыі. А ў выніку — непазбежнае замаруджванне і адставанне эканамічнага развіцця ўсёй краіны ў цэлым.

[Заканчэнне на 4-й стар.]

У невялікім беларускім гарадку Дзяржынску, як і ўсюды ў рэспубліцы, рэалізуецца праграма жыллёвага будаўніцтва. У выніку пазначыўся прасвет у вырашэнні самай вострай праблемы. Калі поспехі частыя, яны не так прыкметныя. Але тое, што рашучы паварот ад хранічнага адставання адбыўся ў невялікім горадзе, дзе з цяжкасцю ўспамінаюць, калі апошні раз быў выкананы план увяду жылля, здзівіла многіх.

Сярод прычын, якія так ці інакш садзейнічалі поспеху, называюць і з'яўленне новага, больш энергійнага начальніка будаўнічага ўпраўлення, і папярэнне гэтай арганізацыі рабочай сілай у сувязі з пачаткам будаўніцтва ў Дзяржынску завода бульбапрадуктаў, і больш аператыўную работу забеспячэнцаў. Аднак намеснік старшыні гарадскога Савета народных дэпутатаў, ён жа начальнік гарадскога ўпраўлення капітальнага будаўніцтва, Яўген Кунцэвіч лічыць галоўным фактарам поспеху перабудовы, якая пачалася ў гаспадарчым механізме вобласці.

Узяць хаця б праектаванне. Раней дыктаваў, дзе і што будаваць, у асноўным інвастыт «Мінскграмадзянпраект», які выбіраў для сябе аб'екты больш выгадныя. Цяпер жа становішча змянілася: рашэнне аб будаўніцтве прымае аблвыканком, які ўліч-

вае перш за ўсё заяўкі мясцовых органаў. Такім чынам, адпала неабходнасць «прабіваць» аб'екты, на што раней ішлі гады. Больш вольна стала і з каапераваннем сродкаў, якія выдзяляюцца на ўзвядзенне жылля прадпрыемствамі і арганізацыямі. Мясцовае будаўнічае ўпраўленне поўнасцю перайшло на калектыўны падрад, цяпер яно мае большую самастойнасць ва ўмацаванні ўласнай матэрыяльна-тэхнічнай базы. Новы метады арганізацыі і стымулявання працы дазволілі значна павысіць прадукцыйнасць усяго будаўнічага канвеера. Яўген Кунцэвіч называў лічбы 230 і 240 — столькі кватэр было здадзена ў 1986 і 1987 гадах, 319 — амаль на трэць больш — у 1988 годзе. І яшчэ адну асаблівасць сённяшняга будаўніцтва адзначае ён: калі раней гналіся толькі за колькасцю жылой плошчы, то цяпер абавязкова ўлічваюцца сацыяльна-бытавыя і культурныя запатрабаванні будучых жыхароў. Напрыклад, у апошні час былі пабудаваны ўнівермаг, камбінат бытавога абслугоўвання, прадуктовы магазін, тэрапеўтычны корпус раённай бальніцы.

НА ЗДЫМКУ: побач з жыллём у Дзяржынску абавязкова ўзводзяцца аб'екты сацыяльна-бытавога прызначэння.

Фота А. НИКАЛАЕВА.

тывыя халадзільнікі, станкі з праграмным кіраваннем, радыё-і тэлеапаратуру, вылічальныя машыны, калійныя ўгнаенні, хімічныя валокны, поліэтылен... У агульнасаюзным аб'ёме на долю Беларусі прыпадае 15 працэнтаў вытворчасці бульбы, 30 працэнтаў ільновалакна, 7 — малака, 6 — мяса пры наўнасці двух працэнтаў ад усіх у краіне сельгасугоддзяў і трох — ворнай зямлі. Ну што, можа, хопіць ужо лічбаў? І названыя, мне здаецца, даволі красамоўныя.

— Згодна. Вось мы з вамі гаворым пра выкананне планаў, нават іх перавыкананне. Але ж тэмпы тэмпамі, а ўзровень нашага жыцця пакідае жадаць лепшага.

— Эканамічнае развіццё рэспублікі праходзіла ў складаных і супярэчлівых абставінах. Вельмі моцна пашкодзіла эка-

нымі інтарэсамі, панавала ўраўнілаўка, калі неэфектыўная, а часам і непатрэбная праца лічылася грамадска-неабходнай.

Высокія тэмпы развіцця прамысловасці, індустрыялізацыя рэспублікі, пра што згадвалася, на жаль, не суправаджаліся адпаведнымі тэмпамі развіцця сельскай гаспадаркі, аграпрамысловага комплексу. А гэта разам з іншымі прычынамі прывяло да вялікіх страт, узнікнення многіх, ужо хранічных дыспрапорцый у эканоміцы рэспублікі, неэфектыўнага выкарыстання рэгіянальных рэсурсаў.

Былі і іншыя стратэгічныя і тактычныя пралікі, памылкі, неапраўданыя рашэнні. У прыватнасці, як і ўсюды ў краіне, недаацэньвалася значэнне прамысловасці, якая непасрэдна выпускае тавары народнага спажывання, заставалася «ўзагон» сацыяльная сфера.

самафінансавання і самаакупнасці, пашыраюцца арэндныя адносіны.

За гэтыя тры гады (1986-1988), я лічу, удалося вывесці эканоміку з перадкрызіснага стану, павярнуць яе да задавальнення патрэб чалавека. Валавы грамадскі прадукт павялічыўся на 15,1 працэнта і склаў летась больш за 64 мільярды рублёў. Узрасла і сярэднегадавая вытворчасць прадукцыі сельскай гаспадаркі на 11,1 працэнта, у тым ліку збожжа на чвэрць, малака на 15 і мяса на 22 працэнта. Зрухі ёсць. Вось і выпуск тавараў народнага спажывання павялічыўся на 22 працэнта.

Аднак зноў-такі не будзем цешыцца. Тых вынікаў, на якія грамадства разлічвае, пакуль няма.

— Якія ж болевыя кропкі?

— Мы пакуль не змаглі пе-

ДЛЯ ўсіх перыядаў дзяржаўнага сацыялізму характэрна імкненне вырашаць наспейшыя праблемы ў жыцці грамадства, удасканалваючы палітычную сістэму метадам «латання дзірак»: зменай кадраў, ліквідаваннем некаторых кіраўніцкіх структур і стварэннем новых і да т. п. Сёння праблема ўдасканалення палітычнай сістэмы вырашаецца шляхам рэформ, гэта значыць больш грунтоўна. І галоўнае тут я бачу ў размежаванні функцый партыі і Саветскай улады, партыі і ведамстваў.

РЭАЛЬНЫЯ ВЫХАДЫ З ТУПІКА

Мы шукаем дэмакратычны механізм, здольны прадухіляць апаратныя перавароты, якія сталі нормай жыцця і дзейнасці Саветскай дзяржавы пасля Леніна. Здавалася б, гэты механізм заключаецца ў дэмакратызацыі ўнутрыпартыйнага жыцця, якая гарантуе асабістую беспяку членаў партыі ўсіх узроўняў. І гэта так, але пры адной абавязковай умове: калі яна будзе адэватна адлюстроўваць эканамічную дэмакратыю, заснаваную на злучэнні работніка з уласнасцю на сродкі вытворчасці, а значыць, і на вырабленую прадукцыю. Ёсць прама неабходнасць вярнуцца на справе да ленинскіх норм жыцця, дзейнасці партыі і яе будаўніцтва. Гэта варта помніць заўсёды, таму што перабудова — гэта рэвалюцыя «зверху». Сіла, што ажыццяўляе рэвалюцыю, павінна быць поўнасцю ленинскай па свайму мысленню і метадах. Мэтаў гэтай рэвалюцыі з'яўляецца пераварот у вытворчых адносінах. Інакш рэфармаваная палітычная сістэма вярнецца на «кругі свае» для абслугоўвання нязменнага базісу, гэта значыць, вытворчасці на падставе манополіі дзяржавы і адпаведнай ёй улады. Партыя будзе дэманістраваць дзяржаўны спосаб вытворчасці, пераўтварыць яго ў кааператыўны. Чаму Саветская дзяржава, згодна з марксізмам-ленінізмам, не толькі не пачала адміраць, а працягвала ўсё больш умацоўвацца аж да канчатковага забюракратызавання? Ці рэальны быў прагноз класікаў аб адміранні дзяржавы, якая валодае ўсёй эканомікай? Хіба не з'яўляюцца палітычныя функцыі вынікам і працягам эканамічных функцый? Каб чаму-небудзь адмерці, трэба вытараць свае жыццёвыя магчымасці яго караням, аснове. Асновай палітычнай улады ў СССР з'яўляецца яе ўласнасць на сродкі вытворчасці.

Цяпер можна сустрэць сцвярдженне, што пакуль зло бачаць у асобных скрыўчэннях і перагібах, а не ў самой камандна-адміністрацыйнай сістэме, не ўбачыць грамадства адчувальных пераменаў да лепшага. А справа ж зусім не ў адміністрацыйна-каманднай сістэме: яна існуе не сама па сабе, яна — вытворная ад свайго базісу. Думаецца, перабудова так цяжка ідзе таму, што яна поўна процілегласць камандна-адміністрацыйнай сістэме. Каб ёй (перабудове) не было перашкод, трэба падсекчы той «сук», на якім адміністрацыйная сістэма трывала ўгназдзілася. Генеральны шлях выхаду з тупікоў сталінізму і застою, на мой погляд, — у кааператыўным і роднасным яму арэйдным руху. І не ў якасці паралельнай ці тым больш «бакавой», падпарадкаванай, залежнай ад дзяржавы вытворчасці, а якая ахоплівае сабой,

ПУНКТ ГЛЕДЖАННЯ ВУЧОНАГА

САЦЫЯЛІЗМ — ГЭТА ЛАД ЦЫВІЛІЗАВАННЫХ КААПЕРАТАРАЎ

за малым выключэннем, усю эканоміку.

КААПЕРАЦЫЯ — СПАЛУЧЭННЕ АСАБІСТАГА І ГРАМАДСКАГА ІНТАРЭСУ

Скразная ідэя ленинскай канцэпцыі сацыялізму сфармулявана ў яго артыкуле «Аб кааперацыі»: «...лад цывілізаваных кааператараў пры грамадскай уласнасці на сродкі вытворчасці, пры класавай перамозе пралетарыята над буржуазіяй — гэта ёсць лад сацыялізму». У гэтай сувязі Ленін не раз у сваіх работах вяртаецца да думкі аб палітычным каапераванні ўсяго насельніцтва краіны. Размова ішла, такім чынам, аб усіх сферах жыцця грамадства, пачынаючы з вытворчасці і гандлю і канчаючы сервісам, навукай, культурай, мастацтвам і г. д.

Калі б намі была ўлічана думка Энгельса аб тым, што пралетарская дзяржава захоўвае за сабой права ўласнасці на сродкі вытворчасці толькі на першым часе, то адмова ад яго ў далейшым разам з ажыццяўленнем ленинскай ідэі дала б нам зусім не тое, што мы цяпер маем і ў эканоміцы, і ў палітычным ладзе краіны. Сродкі вытворчасці неабходна аказаліся б у карыстанні народа, і тым самым былі б знішчаны эканамічныя асновы існавання класаў, а значыць, адпала б і неабходнасць класовага панавання пралетарыята. У кааперацыі кіраванне эканамікай ажыццяўлялася б на дэмакратычных пачатках, таму што на іншых пачатках кіраванне ў ёй немагчыма. Успомнім ленинскае вызначэнне класаў, якія ўяўляюць з сябе перш за ўсё групы асоб, якія адрозніваюцца становішчам у грамадскім ладзе, вытворчасці і адражняюцца так, што адна група можа прысвойваць сабе працу другой групы. Сацыялістычная кааперацыя якраз і з'яўляецца такой формай арганізацыі вытворчасці, пры якой аб'яднаныя вытворцы могуць не дазваляць нікому іншаму прысвойваць іх працу і яе вынікі. Думаю, што саветскім грамадствам ні тады, ні цяпер не асвоена па-сапраўднаму галоўнае перавага сацыялістычнай кааперацыі перад капіталістычным прадпрыемствам.

Прынята лічыць: кааперацыя — гэта форма неантаністычнага пераўтварэння індывідуальных дробна-таварных гаспадарак у сацыялістычныя. Гэта ёсць спосаб мірнага, без палітычнага насілля, вырашэння су-

пярэчнасцей паміж пралетарыятам і дробнай буржуазіяй ва ўмовах сацыялістычнага будаўніцтва. Наша бяда была ў тым, што гэтае тэарэтычнае веданне не было праведзена ў жыццё. Сталінскае разуменне галоўнай пагрозы сацыялізму ў асобе сялянства як незалежнай, самастойнай сілы павяло да палітыкі зжывання са свету гэтага класа, які нібыта перашкаджае будаўніцтву новага грамадства. Сапраўды, існавала рэальная пагроза сацыялізму ад дробнабуржуазнасці грамадства, носьбітам якой была толькі невялікая частка сялянства. Але метады рэпрэсій, навязаны партыі і рабочаму класу Сталіным, нічога агульнага не мае з марксізмам. Задача заключалася ў тым, каб «зжыць са свету» дробнабуржуазнасць, пакінуўшы селяніна ў якасці сельскага працаўніка-гаспадара і саюзніка рабочага класа ў будаўніцтве сацыялізму. Гэта можна было зрабіць напаўска-кааператыўным спосабам, выкарыстоўваючы дробнабуржуазную натуру селяніна на карысць сацыялізму, дыялектычна спалучаючы супярэчнасці. Дробнабуржуазнасць адмаўляе сацыялізм, але той, у сваю чаргу, скарыстоўвае яе і захоўвае для развіцця вытворчасці і ўсяго іншага, што трэба грамадству і што можа быць кааперавана, калі гэта неабходна развіццю новага ладу. Пад захаваннем дробнабуржуазнасці сялянства ў кааперацыі я маю на ўвазе яго прыватны інтарэс, заснаваны на яго долі ў кааператыўнай уласнасці і атрыманай прадукцыі. Гэта, першае. Па-другое, перавага кааперацыі заключаецца і ў тым, што яна можа вырашыць жыццёвыя праблемы зусім не адной толькі дробнай буржуазіі, а ўсяго народа, таму што супярэчнасць паміж асабістымі інтарэсамі і інтарэсамі грамадства з'яўляецца ўсеагульнай. У гэтым, уласна, і заключаецца галоўная цяжкасць сацыялістычнага будаўніцтва, пакуль яшчэ нідзе не пераадоленая, а ў СССР папярэднімі этапамі развіцця намнога ўскладненая нават у параўнанні з самым пачатковым перыядам жыцця саветскага грамадства. Кааперацыя пераадоўвае гэтую супярэчнасць, ствараючы ўмовы для рэалізацыі групавога інтарэсу, у якім выразна можа быць прадстаўлены і асабісты інтарэс кожнага. У адрозненне ад дзяржаўнага (агульнанароднага) інтарэсу, у якім асабісты інтарэс прадстаўлены толькі абстрактна. Менавіта гэты асабісты інтарэс сёння «выцягвае» з тупіка перададзеныя ў арэнду ці пераўтвораныя ў кааператыўныя страт-

ныя прадпрыемствы, якія сталі на грані катастрофы пры дзяржаўным кіраўніцтве імі.

ГРУПАВЫ ІНТАРЭС — СУПРАЦЬ БЮРАКРАТЫ

Дзяржаўнае прадпрыемства дрэнна рэалізуе агульнанародны інтарэс, адрэна — інтарэсы бюракраты. У яго практычна няма персаніфікацыя гаспадара — ўласніка, ім камандуюць чыноўнікі, дачаснікі, дабрабыт якіх не залежыць ад таго, як вядзецца гаспадарка. Таму яна і вядзецца неэфектыўна, бо неўспрымальна да развіцця на падставе інтэнсіфікацыі. А ў сацыялістычнага кааператыўнага прадпрыемства, што аб'ядноўвае ў сабе вытворцаў-ўласнікаў і агульнага капіталу, і вытворчай прадукцыі, аб'ектыўна фарміруецца з самага пачатку групавы інтарэс, які з'яўляецца ў эканамічным плане, магчыма, адзіна рэальнай перавагай перад капіталістычным прадпрыемствам. Можна сабе ўявіць, якія перавагі тычы адкрыцця перад усёнароднай кааператыўнай вытворчасцю, свабоднай ад наёмнай рабочай сілы, якая станцэнтравала ў сабе людзей, асабіста незалежных ні ад кога, але ўзаемазалежных адзін ад аднаго на розных пачатках, а таму і поўнасцю адцікаўленых у праціванні вытворчасці і ўсяго таго, што трэба грамадству. Альфа і амега сацыялістычнага будаўніцтва — вызваленне гіганцкай энергіі, закладзенай у чалавеку, але прыгнечанай умовамі яго пражывання. Нярэдка чуеш, што немагчыма яшчэ ўчора поспехі ў шэрагу сучасных кааператыўных прадпрыемстваў з'яўляюцца вынікам працы на вольных членаў, што, маўляў, яны працуюць па 12 і больш гадзін у суткі. Нават калі ўзяць на веру, што ў 12 часам рабочы дзень намнога даўжэйшы за звычайны, чым на дзяржаўных прадпрыемствах (устававах), то хацелася б запярэчыць: «свая ноша не цягне». Работы на найму нават на працягу 2—4-х гадзін можа быць цяжэй, прыгнятальнай, калі яна не цікавая, «не твая», мала аплачана і г. д. І наадварот, неабмежаваная часам праца можа прыносіць задавальненне і нават радасць, калі яна — творчая і выніковая, што з'яўляецца правільным у людзей творчых прафесій (павадзі сучаснага тлумачэння: вучоныя, канструктары, вынаходнікі, пісьменнікі, кампазітары, мастакоў). А ўвогуле кажучы, няма работы, якая б не была творчай, ёсць людзі і ўмовы, якія ператвараюць любую работу ў нятворчую і цяжкую. Кааперацыя выключае і тых, і другіх. Дэвіз марксізму: вольнае развіццё кожнага як умова вольнага развіцця ўсіх. Ён ажыццявімы толькі пры арганічным злучэнні работніка з прыладамі працы, са сродкамі вытворчасці.

Вытворчая дэмакратыя, а яна ў кааперацыі — «асацыяцыі вольных і роўных вытворцаў» — абсалютна неабходная (інакш няма кааперацыі). У стане выклікаць сапраўдную дэмакратызацыю ўсіх іншых сфер жыцця грамадства. Гэта будзе дэмакратыя людзей самастойных, з грамадзянскай годнасцю і палітычна дзейнасцю.

Агдас БУРГАНУ, прафесар, кандыдат гістарычных навук.

НОВАЯ ЯКАСЦЬ ЭКАНАМІЧНАГА РОСТУ

[Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.]

— Таму прыбалтыйскія эканамісты і прапануюць перадаць усе прадпрыемствы ў рэспубліку той рэспублікі, на тэрыторыі якой яны знаходзяцца. Можна выхад сапраўды тут?

— Ведаецца, я лічу падобныя прапановы таксама крайнасцю. І гэта тычыцца перш за ўсё менавіта перадачы ва ўласнасць рэспублікі ўсіх прадпрыемстваў на яе тэрыторыі і прыродных рэсурсаў.

— Сусветны вопыт, наадварот, паказвае мэтазгоднасць знішчэння міждзяржаўных «эканамічных граніц» і фарміравання агульнай «эканамічнай дзяржавы». З гэтай мэтай краіны — удзельніцы Еўрапейскага эканамічнага згуртавання рытууюць адзіны рынак, нават уводзяць

агульную грашовую адзінку — экю. А некаторыя калегі з Прыбалтыйскіх рэспублік прапануюць увесці ў кожнай саветскай рэспубліцы свае грошы!

— Да якой жа тады ідзі прыходзяць нашы беларускія даследчыкі-эканамісты?

— Мяркуюцца, што на першым этапе на рэгіянальны гаспадарскіх пярэйдзе, па-першае, не вытворчая сфера, па-другое, тэрытарыяльная інфраструктура агульнага прызначэння, па-трэцяе, вытворчыя аб'екты, асноўная частка прадукцыі якіх застаецца ў рэгіёне.

— Ну, а так званыя саюзныя прадпрыемствы?

— Прадпрыемствы агульнасаюзнага значэння павінны таксама быць далучаны да рэгіянальнага гаспадарства, але на

аснове эканамічных узаемаадносін з тэрыторыяй, на якой размешчаны. Гэта значыць, плаціць ёй за працоўныя і прыродныя рэсурсы, за выкарыстанне інфраструктуры і яе развіццё, за стан і аднаўленне навакольнага асяроддзя. Трэба не забывацца, што зямля, вада і да т. п. — уласнасць народа і распараджацца ёю павінны мясцовыя Саветы народных дэпутатаў. Іх эканамічная палітыка, звязаная з фарміраваннем цэн на зямлю, водаспажыванне, са штрафнымі санкцыямі за забруджванне і нерацыянальнае выкарыстанне прыродных рэсурсаў, з развіццём сацыяльнай і вытворчай інфраструктуры і павінна стымуляваць адны вытворчасці і стрымліваць іншыя і такім чынам ствараць комплексныя рэгіянальныя вытворчыя сістэмы.

— Я так разумею, што мы закруцілі толькі некаторыя, прыцыповыя прапановы.

— Так. Разам з развіццём рыначных адносін у краіне будучы мяняцца і гаспадарскія ўзаемаадзеныя паміж рэгіянальнымі сістэмамі і прадпрыемствамі. Аднак ніколі, лічу, рэгіянальны гаспадарскі не павінен раз'ядноўваць. Наадварот, ён закліканы мацаваць агульны народнагаспадарчы комплекс краіны, саюз рэспублік.

— Зараз грамадскасць рэспублікі ўсё больш непакоіць негатыўны ўплыў гаспадарчай дзейнасці буйных прадпрыемстваў на прыроду Беларусі, а значыць і кожнаму з нас наносіцца немалая шкода. У тым ліку і матэрыяльная. Гаворым, га-

ворым, але справы рухаюцца далёка не лепшым чынам. Што прэтэнзій да буйных прадпрыемстваў у жыхароў Наваполацка, Магілёва, Салігорска. На жаль, пералік можна працягваць.

— Размовамі можна праблема акрэсліць, завастрыць. А каб вырашыць яе, трэба шукаць эканамічныя рычагі стымулявання прыродаахоўнай дзейнасці. Магчыма, спатрэбіцца новыя эканамічныя рашэнні. Мы павінны сканцэнтравана свае намаганні на папярэджанні забруджвання, а не толькі на барацьбе з яго вынікамі.

— Віталій Фядосавіч, дзякую вам за гутарку. Між іншым, тэма настолькі вялікая, што ахапіць нават галоўнае ў адным артыкуле проста немагчыма. Але наша газета яшчэ звернецца да ходу эканамічнага развіцця Беларусі, будзе фармаваць сваіх чытачоў.

Ю. АФАНАСЬЕВ: «ИСТОРИЯ

НЕ ТОЛЬКО УЧИТЕЛЬНИЦА ЖИЗНИ»

БЕЗ ИСКУССТВЕННОГО «ПОДРАВНИВАНИЯ»

Ректор Московского историко-архивного института профессор Юрий АФАНАСЬЕВ в беседе с корреспондентом Агентства печати Новости Павлом ЗАРИФОВЫМ размышляет над некоторыми проблемами истории советского общества.

— Какова главная идея, которой вы руководствуетесь в своей научной работе?

— Идея необходимости диалектического отношения к истории, познания ее объективных закономерностей без какой-либо ложной стыдливости в отношении сложных и противоречивых явлений. Вообще, высказывание древних «история — учительница жизни» не следует воспринимать буквально. К сожалению, до сих пор ее часто рассматривают лишь как сумму примеров для воспитания новых поколений. Такой взгляд весьма ограничен. У исторического опыта есть несравненно более важная социальная функция, которую мы пока не научились реализовать до конца.

Чтобы отчетливо разобраться в дне сегодняшнем, нужно объемно, со всеми достижениями и ошибками, осознать прошлое. Насколько важен подобный реалистический подход, показывает весь ход событий в СССР после XXVII съезда КПСС (1986).

— В одном из своих недавних выступлений в печати вы указали на особую важность изучения двух периодов советской истории: с 1917 года по 1929-й и с 1936-го по 1965-й. Из чего вы при этом исходили?

— Эти периоды наиболее важны для заимствования теоретического опыта, полезного сегодняшней перестройке. Именно в ленинский и послесталинский периоды особенно интенсивно шло развитие идей относительно путей развития социалистического общества. Глубокого же изучения, безусловно, достойны все без исключения периоды — вплоть до сегодняшнего дня. И здесь, надо признаться, советская историческая наука и философия оказываются пока не на высоте. До сих пор, как отмечали в печати мои коллеги, в научной литературе нет детальных, взвешенных оценок деятельности Сталина, Хрущева, Брежнева и других руководителей государства. Не случайно уже два десятка лет никак не может завершиться выпуск серии «История СССР от древнейших времен до наших дней».

— Особенно жаркие споры идут сейчас вокруг личности Сталина и его методов руководства. Не кажется ли вам, что наука в этой дискуссии отстала от реальной? Вспомним «Дом на набережной» Юрия Трифонова, «Зубр» Даниила Гранина, «Дети Арбата» Анатолия Рыбакова.

— К сожалению, это факт. Художественная литература, публицистика, кинематограф опередили нас. Они стали осваивать явления недавнего прошлого раньше и, надо признать, в определенной смысле глубже, чем историческая наука.

— Есть много причин этого явления. Главная, по-моему, в том, что мышление литераторов и художников оказалось более раскованным и позволило им отразить ту эпоху относительно правдивее. Историка же еще в значительной степени находят в плену у догматизма. Разумеется, нельзя упускать из виду объективные трудности. Скажем, до сих пор историки не располагают всеми необходимыми источниками (хотя сейчас приняты решения о расширении доступа к архивам). Или то очевидное обстоятельство, что все мы во многом продуктивные времена, аптававшие определенные традиции и авторитеты. Писать на такую тему — дело не просто сложное, но крайне ответственное.

— Вы хотите сказать, что работ, анализирующих ту эпоху, нет совсем?

— Они существуют. Есть исследования по периоду коллективизации сельского хозяйства и индустриализации страны, но авторы, Отечественная война. Однако обходят молчанием многие неоднозначные и отрицательные явления политической, экономической, военной и духовной жизни, связанные со сталинизмом.

— Существуют ли какие-то пока не опубликованные труды?

— Не думаю. Это бы уже обнаружилось, учитывая быстроту, с которой пробились в печать с началом перестройки не публиковавшиеся ранее художественные произведения. Если же не ограничиться только сталинской темой, то можно найти примеры того, как догматизм, укоренившийся в нашей исторической науке, и беспринципность издательских работников мешали глубоким, неординарным исследованиям стать достоянием общественности.

— Так, на 20 лет «опоздали» к нам некоторые труды талантливых теоретиков истории Павла Волобуева и Константина Тарновского (в частности, их совместная монография, посвященная многоукладности России в революционную эпоху).

А между тем, они весьма продуктивны для понимания типа исторического развития предреволюционной России — а значит, и характера процессов, протекавших в революционный и послереволюционный периоды. Тарновский призвал к комплексному рассмотрению всей совокупности социально-экономических реалий. В то время, как в мире докапиталистическая и капиталистические формы общественных отношений, индустриальный и патриархальный уклады были в начале века в основном «распределены» между отдельными странами и регионами, в России, в рамках одного государства, они столкнулись и переплелись. Поэтому только на основе комплексного подхода можно сделать верные выводы о расстановке классовых и политических сил накануне 1917 года, объяснить остроту социальных конфликтов, глубину и трудность перемен после победы Октября.

Эта концепция многоукладности многим не понравилась: в ней усмотрели «недооценку» уровня капиталистического развития России. Ведь по общеобязательной установке следовало доказывать, что страна в начале века полностью «дозрела» до революции. Но еще Ленин, подчеркивая многоукладность России, называл ее «слабым звеном» в цепи империализма!

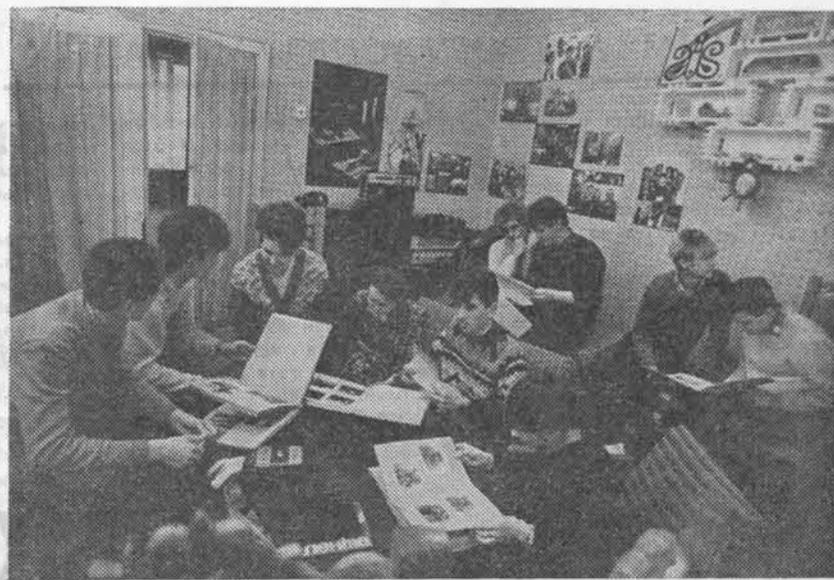
— Более свежий печальный пример — судьба книги Василия Поликарпова «Лагерь контрреволюции» (об офицерском корпусе царской армии). Эта интересная работа давно написана и рекомендована к публикации, но так пока и не увидела свет.

— В одном из интервью вы предложили переиздать некоторые работы Сталина и других политических деятелей. Почему?

— Думаю, полезно было бы переиздать не только Сталина, но и Бухарина, Зиновьева, Каменева, Троцкого. Ведь старые издания уже почти недоступны, а вечно ограждать молодые поколения от «нежелательных влияний» неразумно и незачем. Гласность должна проявиться и здесь — иначе вооружить людей глубоким знанием советской истории во всех ее противоречиях мы не сможем. Есть теоретические взгляды отдельных деятелей и движений той эпохи, нашедшие выражение в определенных поступках. Есть и ленинская, партийная их критика. Так, объективно, и следует воспроизводить ход событий. Лишать же ту или иную личность или идею идеологического места в отечественной летописи и на книжных полках было бы продолжением все той же недоброй памяти традиции искусственного «подравнивания» истории.

— Массовый интерес к отечественной истории в СССР растет в последнее десятилетие с небывалой быстротой и не находит должного удовлетворения...

— Согласен. Уже не раз поднимался вопрос о необходимости стимулировать, направить эту стихийную тягу народа к самопознанию. В частности, созвать новое Всесоюзное совещание историков (последнее ведь состоялось 26 лет назад!), создать Историческое общество СССР, начать выпуск массового научно-популярного журнала по истории. Но все это пока остается в стадии проектов. Будем надеяться, что сама обновляющаяся жизнь подтолкнет компетентные организации к их реализации. Ибо целесообразно творить будущее можно, направленно опираясь на фундамент истории.

«Гармония» — молодежный клуб (на снимке), который стал центром притяжения юношей и девушек Баранович. Весёлые, энергичные, инициативные молодые люди собираются вместе, чтобы объединить свои интересы, расширить кругозор, понять мир современного искусства, науки.
Фото Э. КОБЯКА.

ШАГ К СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМУ ПЛЮРАЛИЗМУ

ДИАЛОГ С «НЕФОРМАЛАМИ»

«Неформальные объединения» — неологизм периода перестройки. Русский язык, не справившись с потоком возникающих повсеместно обществ и клубов, объединил под термином «неформалы» самые разные социальные течения: от молодежных группировок рокеров, производящих только моторный рев на ночных перекрестках, до народных фронтов, наделавших немало шума на советской политической арене. А посредине общество «Милосердие», взявшее на себя конкретную помощь немощным и одиноким людям; общества охраны памятников культуры; экологические движения... Возникло особенно много молодежных объединений, взявшихся за строительство жилья, еще больше подростковых и семейных клубов, фондов молодежных инициатив. В последнее время среди «неформалов» в отдельную группу выделились общества, дискуссионные клубы, широкие демократические движения, имеющие четкую социальную и политическую программу, стремящиеся осмыслить свое место в общественной жизни.

Неформальные объединения не только заполняют пустоты в структуре традиционных общественных организаций, но и теснят те из них, которые заражены «аппаратным вирусом». Например, в СССР существует большое количество добровольных обществ. Каждое из них долгое время было единственным в своей сфере и как бы владело мандатом на «монопольную» истину. Увы, деятельность этих обществ зачастую сводится к сбору членских взносов, не оказывая влияния на общественную практику. Привычка к аппаратным решениям настолько сильна, что этим вирусом оказались поражены новые, возникшие уже в период перестройки, общества: к примеру, Всесоюзное музыкальное или Общество борьбы за трезвость. Формула их создания позаимствована из прошлых времен: сначала создается «штаб» с полномочиями, а затем начинается «вымучивание» мероприятий. «Так формировался феномен псевдо-общественности... которая страшна социальной фальшью, конформизмом», — считает советский юрист Нина Беляева. Все же большинство самостоятельных инициатив отвечают характеристике «неформальные» и потому зачастую встречаются в традиционных структурах «в штучки».

Сегодня в СССР на равных существуют и имеют одинаковые возможности для самореализации объединения разных толков, выражающие различные мнения, взгляды, платформы. Общество, увидев свое пестрое отражение в зеркале этих объединений, с удивлением обнаружилось, что оно далеко не монолитно. Так, почта группы «Мемориал», выступающей за создание памятника жертвам сталинских репрессий, изобилует письмами... ста-

линистов. Демонстрации сторонников возвращения исторических названий городам вызывают протесты тех, кто считает новые названия свидетелями истории и потому не подлежащими изменению.

Очевидно, гражданские инициативы — не временное явление периода перестройки. Новый советский курс лишь проявил то богатство специфических интересов, которое долгое время было спрятано за показными лозунгами. Существование противоположных точек зрения, альтернативных программ — одно из свидетельств выздоровления общества, его жизнеспособности. Однако зачастую рядовыми гражданами «неформалы» воспринимаются все же достаточно настороженно.

Прежде всего сказывается оторванность неформальных групп от государственных средств массовой информации, недостаточные знания программ этих клубов. Не случайно, скажем, первый секретарь ЦК ВЛКСМ Виктор Мирошенко признался в одном из интервью, что резко изменил свое мнение о неформальном движении после знакомства с некоторыми молодежными политическими клубами: многие вопросы они ставят гораздо радикальнее и глубже, чем комсомол. Нельзя сбрасывать со счетов и многолетний страх личного выбора, и реальное сопротивление бюрократического аппарата. Есть и причины психологического свойства.

«Открытие немонолитности» повлекло за собой еще одно явление: в людях еще сильнее нетерпимость к иному образу мыслей, стилю жизни. Рождение все новых и новых самостоятельных инициатив колеблет основы тоталитарного мышления, твердящего, что должна быть только одна правильная позиция, а все остальные точки зрения надо квалифицировать как ошибки и заблуждения. Необходимость прислушиваться к мнению оппонента, готовность уступить ему трибуну для развития своей точки зрения — как условие подлинной демократии — еще только начинает находить дорогу к сознанию людей. Часто грешат нетерпимостью и сами неформалы, и их оппоненты. «Наше общество все отчетливее разделяется на множество групп с разнонаправленными интересами, их общепитие может основываться только на терпимости и готовности к компромиссу», — отмечает художник Энн Пылдросс, избранный недавно кандидатом в члены бюро ЦК КП Эстонии. Пока этот компромисс заключается лишь в том, что неформальные молодежные группы имеют право на существование, но к их голосу мало прислушиваются. Задача в том, чтобы перейти к результативному диалогу.

Оксана ПЕТРУНЬКО.
(АПН).

ЗНАЁМІМ З ТВОРЧАСЦЮ МАЛАДЫХ

Самы вялікі дар, які мы атрымліваем ад прыроды, гэта дар непадабенства. Кожны чалавек нараджаецца непаўторным, але не ўсе захоўваюць да сталых гадоў гэтую неацэнную якасць.

Выпускнік Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута Аляксандр Казакоў прыйшоў у Дзяржаўны тэатр лялек БССР восем гадоў назад, і цяпер ужо, бадай, немагчыма ўявіць таленавітую трупку без яго яркай індывідуальнасці. Апошняе сцвярджэнне не з'яўляецца дзяжурным кампліентам. На Рыжскім усеагульным фестывалі ляльных тэатраў 1986 года Казакоў адзінадушна прызнаны лепшым выканаўцам мужчынскіх роляў і гэтую сваю рэпутацыю ён пацвердзіў праз год на Міжнародным фестывалі ляльчыкаў у горадзе Бохуме (ФРГ).

Існуе мноства фактараў акцёрскага поспеху, якія інакш, як выпадковасцю не назавеш, хаця іншая выпадковасць раптам можа аказацца праймай неабходнасцю. І вось галоўны рэжысёр Дзяржтэатра лялек Аляксей Ляляўскі, які тры гады назад узначаліў калектыв, выбраў для сваёй чарговай пастаноўкі вядомага п'есу В. Вольскага «Дзед і Жораў». У ёй, па задуме рэжысёра, усе ролі разыгрываюць два «анёлы» — акцёр і актрыса. Як звычайна, было створана некалькі дубліруючых саставаў, але нікому з выканаўцаў, па агульнаму прызначэнню калектыву, не прыйшліся даныя ролі так надзіва «пад сілу», як Аляксандру і яго партнёршы Валянціне Бялаш.

З «Дзеда і Жорава» пачаўся новы этап у жыцці Казакова, менавіта ў гэтым спектаклі ў яго за спіной выраслі крылы ў прамым і пераносным сэнсе. Што ж было да гэтага? Многа роляў, але не галоўных, эпизодных, Яны для любога спектакля, вядома, не менш важныя, чым сольныя партыі. Уменне трапіць «акампаніраваць» таварышам па сцэне — вось што набыў Аляксандр, працуючы над сваімі ролямі да «Дзеда і Жорава».

Тэатр можна параўнаць з караблём, які пастаянна плавае ў моры рызык. У некаторым сэнсе кожны спектакль — рызыка захапіць ці адштурхнуць публіку, дасягнуць поспеху ці «спайсці на дно». З прыходам у тэатр рэжысёра Аляксея Ляляўскага «карабель» мінскіх ляльчыкаў змяніў аснастку і курс. Разлічаная дзёржасць капітана дазволіла ў традыцыйнай батлеечнай манеры разыграць «Дзеда і Жорава», зрабіўшы спектакль не музейным, а жывым па духу і настрою. Вось яшчэ адна неабходная

выпадковасць у жыцці акцёра — рэжысёрскі выбар. У бяздарнага пастаноўшчыка і акцёры лічацца бяздарнымі, таму што ён не ў стане іх раскрыць, рэалізаваць іх патэнцыяльныя магчымасці. Аляксандр Казакоў, відаць, знайшоў і свой тэатр, і сваё рэжысёрства, з рук якога ён атрымаў не проста важныя, прыкметныя, але і, гэта галоўнае, — свае ролі.

«Дзед і Жораў» пабудаваны не на жорсткай, а на рухомай,

ніна з усім багаццем нацыянальнага характару, які нагадвае нам незабыўныя вобразы народных казак, твораў Багушэвіча, Коласа, Купалы. Дзед па-добраму хітры, прастадушна разважлівы, верыць у канчатковую справядлівасць.

У рабоце над спектаклем Аляксандр, несумненна, многае ўзяў з уласнага жыццёвага вопыту. Ён нарадзіўся і вырас у невялікім беларускім горадзе Жлобіне ў прастай сям'і. Чуў і з дзяцінства авалодаў ін-

а менавіта блазны, якія бачаць усё наскрозь і асмеяваюць розныя чалавечыя недахопы. Смех булгакаўскіх жартаў разумны, ён — аўтарскі. Таму задача акцёраў аказалася тут няпростай: трэба было надаць іроніі і гумару глыбіню, якая прасвечвае скрозь буфанаду, тонкімі дэталямі паводзіць выявіць роднасць сваіх персанажаў са шматвяковай традыцыяй вытанчанага еўрапейскага дасціпнасці. Задача гэтая, вядома, вельмі складаная, каб лічыць, што акцёры Аляксандр Казакоў і Уладзімір Варанкоў, выканаўцы роляў Бегемота і Кароўева, поўнаасцю з ёю справіліся, тым не менш іх пошук вельмі цікавы.

І яшчэ адна цудоўная «выпадковасць» сустрэлася Казакову зусім нядаўна. У пачатку года вядомы югаслаўскі рэжысёр Эдзі Маярон прыехаў у Мінск для першай пастаноўкі ў ляльчым тэатры класічнай п'есы славенскай драматургіі «Здарэнне ў горадзе Гога» Слаўка Грума. Аляксандру, як і іншым удзельнікам пастаноўкі, давялося ўжывацца ў нязвычайны для тэатра абсурдысцыйна-рэалістычны свет персанажаў п'есы, шукаць і знаходзіць патрэбныя сродкі выражэння. Ён іграе ў гэтым спектаклі дзве ролі — Юлію Гапіта і Клікота, але сцэнічна яны амаль зліваюцца, дапаўняючы адна адну.

Параўнаўшы створаныя Казаковым вобразы, бачыш, наколькі чуйна акцёр успрымае і перадае розныя рэжысёрскія ўстаноўкі ўсіх трох спектакляў. Гэта несупярэчлівае эпічнае адзінства чалавека і свету («Дзед і Жораў»), іронія і сатыра як збор перамогі над чалавечай пошласцю і глупствам (Бегемот у «Майстры і Маргарыце»), згубленасць ізаляванай асобы ў натоўпе сабе падобных (Гапіт і Клікот у «Здарэнні»).

«Уяўленне — гэта адзіны рай, з якога ніхто не можа быць выгнаным», — гаворыць адзін з герояў Аляксандра Казакова. Для акцёра гэты рай — сцэна, на якой людзям без уяўлення, фантазіі рабіць няма чаго. Казакоў з аднолькавай цікавасцю і азартам пераўвасабляецца ў вобраз, нават калі гэта другародны персанаж дзіцячай казкі.

«Для мяне кожная новая роля, — гаворыць Аляксандр, — не толькі спакуса пераўвасаблення, але і небяспека паўтарэння калісьці ўдала знойдзеных прыёмаў ігры. А шаблон жа ў творчасці — гэта застой, апатыя, спыненне развіцця. Таму да кожнай новай работы стаўлюся з азартам першаадкрывальніка».

Ніна ЗЛАТКОўСКАЯ.
НА ЗДЫМКУ: Аляксандр КАЗАКОў у спектаклі «Дзед і Жораў».

НА КРЫЛАХ РОЛІ

імпрывізацыйнай аснове, і гэта дазваляе акцёрам ад спектакля да спектакля шукаць усё новыя варыянты інтанацый, пластычнага абрысу ролі і нават рэпрыз. Спектакль яшчэ ў задуме набыў гібкасць, самую каштоўную здольнасць актывна шукаць кантакт з рознай аўдыторыяй. Аляксандр гаворыць, што імпрывізацыйнае павелічэнне ролі, жэставай, мімічнай мовы дапамагло ім з Валянцінай Бялаш данесці спектакль да заходнегерманскага глядача з мінімальнымі стратамі сэнсу.

А яшчэ цудоўная работа з лялькамі Аляксандра. Ён «ажыўляе» адразу чатырох персанажаў. У спектаклі гэта кантрастна розныя сацыяльныя тыпажы са сваімі манерамі, тэмбрам голасу, лексіонам. Колькі творчай фантазіі і прафесійнага майстэрства спатрэбілася акцёру, каб маларухомыя, скульптурныя фігуркі сталі «людзьмі»: «дубовым» прыслужнікам — Войт, напышлівым — Поп, крыўлякам-самадурам — Пан. Асабліва прыгожы Дзед. Казакову ўдалося з вялікай дакладнасцю ўзнавіць на сцэне тып беларускага селя-

танацыяй роднай мовы, змалку цягнуўся да тэатра, наладжваў хатнія ляльчыны прадстаўленні, удзельнічаў у школьнай самадзейнасці. Але выкананне роляў у спектаклі «Дзед і Жораў» не стала выяўленнем да гэтага скрытага амплуа. Што Казакоў па сваіх магчымасцях выходзіць за рамкі нейкага амплуа, даказала яго наступная прыкметная роля ў «Майстры і Маргарыце» паводле М. Булгакава. Калі «Дзед і Жораў» — спектакль «славянафільскі», то «Майстар» — «заходніцкі». Булгакаў — пісьменнік шчыра рускі, але мысліць ён катэгорыямі, сімваламі і вобразамі сусветнай культуры. У рамана побач з мудрацамі, што да дна пазналі жыццё — Іешуа і Воландам, жывуць людзі, якія імкнуцца да ісціны — Іван Бяздомны, Майстар і Маргарыта, Понцій Пілат, іх акружае мора чалавечай нізасці і пошласці. Але раман быў бы пазбаўлены свайго непаўторнага бляску без фігур двух цудоўных блазнаў — Кароўева і Бегемота. Яны не клоуны, такіх у рамана дастаткова, напрыклад, сярод тэатральна-пісьменніцкай браціі,

АБ'ЯДНАННЕ
МАЛАДЫХ

КІНЕМАТАГРАФІСТАў

У канцы лютага пачаў сваё афіцыйнае існаванне Беларускае аб'яднанне маладых кінематаграфістаў. Асноўная задача БелАМК — як напісана ў яго статуте — падтрымка творчых, прафесійных і сацыяльных ініцыятыў маладых кінематаграфістаў. Яны, дарэчы, вырашылі працаваць самастойна без апекі «дарослага» творчага саюза. У сувязі з гэтым адкрыты рахунак БелАМК у банку, на які члены аб'яднання змогуць пераводзіць заробленыя грошы для свайго «эксперыментаў».

Зараз БелАМК аб'ядноўвае 60 чалавек розных кінематаграфічных прафесій: рэжысёраў, сцэнарыстаў, аператараў, артыстаў, мастакоў рэдактараў, дырэктараў выдзяленых груп. На думку членаў аб'яднання, яго дзейнасць не павінна абмяжоўвацца кінавытворчасцю, і таму мяркуюцца праводзіць сустрэчы, дыскусіі, знаёмствы з маладымі кіно розных рэспублік і краін...

Старшынёй БелАМК абраны аператар студыі «Дэ-тапіс» С. Бондараў.

БІ-БІ-СІ

ў МІНСКУ

Па дамоўленасці з Дзяржтэлерадыё ССРС у нашай краіне знаходзілася група карэспандэнтаў рускай службы брытанскай радыёстанцыі чальнай карпарацыі Бі-Бі-Сі. Мэта іх прыезду — даць сэрью рэпартажаў і інтэрв'ю на тэмы, звязаныя з працай самі перабудовы.

Цэлы тыдзень англійскія радыёжурналісты працавалі ў Мінску. Яны бралі інтэрв'ю ў сакратара Мінгарвыканкома Л. Валодзькінай, сакратара Белсаўпрофа М. Роша, супрацоўнікаў газет і часопісаў. Зварнуліся з просьбай адказаць на некаторыя пытанні і да галоўнага рэдактара «ЛіМа» А. Вярцінскага. Размова ішла аб нефармальным аб'яднанні, аб стварэнні вышчы з мовай і тых мераў, якія прымаюцца для яго праўлення, аб ходзе вывадаў і звязаных з гэтым урокаў дэмакратыі, аб уважлівае кавечанні памяці ахвяр масовых рэпрэсій у Курапатах.

ЗДЫМАЕЦЦА КІНО

На кінастудыі «Беларусьфільм» завяршыліся здымкі новага мультыплікацыйнага ляльчага фільма «Сны познай восені». Рэжысёр Таццяна Жыткоўская і аператар Аляксандр Бецеў сродкамі мультыплікацыі расказваюць аб сэнсе жыцця на зямлі, аб адзінстве чалавека і прыроды.

НА ЗДЫМКАХ: рэжысёр Таццяна ЖЫТКОўСКАЯ і аператар Аляксандр БЕЦЕў; кадр з мультфільма «Сны познай восені».

Фота Л. КЛІМАНСКАГА.

НА ШТО НАТРАПІЛІ ДАСЛЕДЧЫКІ

НЕВЯДОМАЕ ПРА ІВАНА НАСОВІЧА

«Сярод працаўнікоў навукі, — пісаў акадэмік І. Сразнеўскі, — ёсць заўсёды асобы, вядомыя і паважаныя значна меней, чым таго яны заслужылі. Да ліку такіх працаўнікоў навукі належыць і Насовіч. Нікім не падтрыманы, ён працаваў доўгія гады над вывучэннем быту і мовы беларускага народа; з незвычайнай стараннасцю сабраў і прывёў да ладу велізарны матэрыял... Наўрад ці можна назваць што-небудзь лепшае ў гэтым родзе па шырыні і сур'ёзнасці зместу...»

Гэтыя словы сталі своеасаблівым дэвізам, над якім на філалагічным факультэце БДУ імя У. І. Леніна ў канцы мінулага года прайшла навуковая канферэнцыя, прысвечаная 200-годдзю з дня нараджэння нашага буйнейшага філалага, фалькларыста і этнографа, аўтара першага тлу-

мачальнага слоўніка беларускай мовы І. Насовіча.

Прысутныя з цікавасцю праслухалі даклады вучоных «Творчая спадчына І. Насовіча ў асветленні лінгвістычнай навукі», «Тэрміналагічная лексіка ў «Слоўніку Насовіча», «Традыцыі Насовіча ў беларускай лексікаграфіі».

У канферэнцыі прыняла ўдзел навуковая моладзь. З паведамленнем «Геаграфічная арыентацыя «Слоўніка І. Насовіча» і ўнутрыбеларускія лексічныя сувязі» выступіў І. Запрудскі. А. Яскевіч спынілася на граматычных інтарэсах вучонага па матэрыялах не друкаванага раней уступнага артыкула да «Слоўніка беларускай мовы», адшуканага нядаўна даследчыкамі.

Па просьбе рэдакцыі Алена Яскевіч падрыхтавала артыкул пра знаходку вучоных.

Гэта было яшчэ ранне беларускае мовазнаўства.

Спробы разабрацца ў граматычнай сістэме беларускай мовы новага часу былі ў Я. Чагова (Прадмова да зборніка народных песень 1846 г.), П. Шпілеўскага («Беларусь у характэрыстычных апісаннях»), А. Кіркора («Погляд на Віленскую губернію», 1852 год) і іншых.

Відавочна, не мог абмінаць пытанні граматыкі і І. Насовіч, лінгвіст ужо ў поўным сэнсе слова. Але ніякіх звестак пра яго граматычныя інтэрэсы не было літаральна да самага апошняга часу. Як цяпер выявілася, з-за таго, што перыяд пачатковай публікацыі яго «Слоўніка беларускай мовы» быў апушчана прадмова. Нядаўна І. Цішчанку ў час артыкулнага росшукаў сярод багатай рукапіснай спадчыны І. Насовіча ўдалося натрапіць на гэты тэкст, які лічыцца згубленам. Даследчык даў магчымасць азнаёміцца з лінгвістычнымі нататкамі вучонага пад назвай «Опыт краткаго филологического наблюдения о белорусском наречии».

З хваляваннем учываемся ў апісанне рукою І. Насовіча і здзіўляемся яго сталым назіранням над дыялектным тады яшчэ станам роднай мовы.

«Опыт краткаго филологического наблюдения о белорусском наречии», паводле аўтарскай характэрыстыкі, ахоплівае наступнае кола пытанняў: аб адметных рысах беларускай гаворкі, беларускія словы па алфавіту, беларускія прыказкі і некалькі беларускіх баек, народных анекдотаў і аповесцяў.

Са старонак рукапісаў І. Насовіч паўстае як патрыёт, сапраўдны абаронца беларускай мовы, яе права на пачэснае месца ў шматгалосым моўным свеце народаў. А гэта, ва ўмовах русіфікатарскай палітыкі ў беларускім краі, якая ў найважэйшы момант была найважэйшай за ўвесь час характэр.

Пытанне аб вартасцях мовы, аб праве яе на існаванне І. На-

совіч, як сапраўдны вучоны, заклікае вырашыць навуковым шляхам: «...каб прадставіць Рускаму свету надзейнейшыя звесткі аб усіх рэзкіх адхіленнях Беларускай гаворкі ад роднага свайго ўлоння, патрэбны не паверхневыя погляды на нястройнасць гукаў яго, але дакладныя ўказанні адрозненняў як у гуках саміх па сабе, так і ў самім складзе слоў».

У Насовіча мы можа ўпершыню сустракаем абгрунтаванае беларускай мовы «як кутка забытай славяншчыны», «якая ў большай, здаецца, меры збыткуе рэшткамі славянства, чым іншыя славянскія галіны».

Цэнтральную частку займаюць ягоныя назіранні над фанетычным ладам беларускай мовы, яе асаблівасцямі. Ён ці не ў ліку першых адзначае наяўнасць у беларускай мове сістэмы аканья, яканья, дзекання, цекання, прыстаўных зычных, пераходаў в—ў, л—ў, ж—дж і іншае.

Сёння гэтыя асаблівасці беларускай мовы — агульнанавуковы здабытак. І мы ўжо забываем, як нялёгка ўпершыню вылучыць моўныя заканамернасці, кваліфікаваць іх, даць навуковае абгрунтаванне, бо найбольш цяжка сказаць слова ў ліку першых.

У асобе І. Насовіча мы маем дапытлівага назіральніка над моўнай стыхіяй, якому ўдалося заўважыць такія адметнасці, у прыватнасці, характэрныя для магільёўскіх гаворак, якія пазней стануць у цэнтры пільнай увагі мовазнаўцаў.

Так, напрыклад, цікавая думка Насовіча аб тым, што гук «с» у карэнных словах, у пазіцыі перад адным з зычных «б, л, м, н, п, с, ц», з наступнай мяккай галоснай сам памякчаецца (сьвет, сьнег). Мовазнаўца адзначае як асаблівасць наяўнасць з'явы фанетычнага падаўжэння пры судзедстве гукаў «т» і «ч» (отчим — войчыым, отче — войча). Падкрэслівае, што ў сярэдзе простых слоў «ць» перад літарай «б» змяняецца на «дзь» (маладзьба, свадзьба). Праблемы, якія ўзнікае На-

совіч, патрабуюць дадатковага вывучэння. А фактычна яны прысутнічаюць у скрытай граматыцы, якая пакуль яшчэ нясмела распрацоўваецца нашымі наабошчымі мовазнаўцамі.

Увесь час разглядаючы беларускую мову ў параўнанні з рускай і іншымі славянскімі, І. Насовіч на аснове вылучаных асаблівасцей выказвае думку аб адметнай артыкуляцыйнай базе беларускай мовы. «Гаворка гэтая, — піша ён, — мае якасці ўласцівыя аднаму беларускаму маўленню манеру расцягваць слова».

Вучоны заканчвае свае нататкі назіраннямі над беларускай лексікай, дзе Насовіч-лексікограф адчувае сябе як у сваёй вочыне. Асаблівую цікавасць уяўляюць яго думкі аб багатай славянскай аснове карэннай беларускай лексікі.

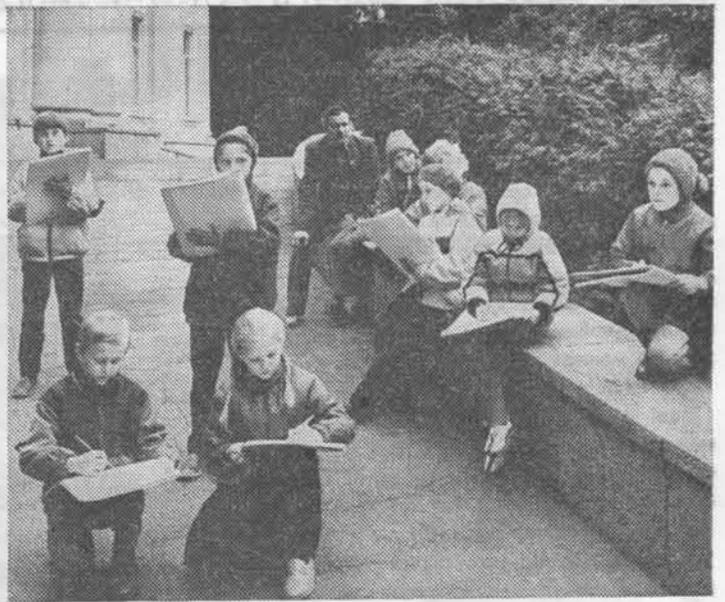
І сапраўднай навуковай знаходкай з'яўляюцца меркаванні Насовіча аб асаблівай пашыранасці ў беларускай мове кола гукаў і пачуццераймальных слоў.

Гэтыя палажэнні не грэх было б увесці ў сучасны навуковы ўжытак.

Дасюль мы ведалі І. Насовіча як лексікографа. Цяпер, з адшуканнем яго граматычных нататкаў, ён паўстае ў постаці вучонага шырокіх лінгвістычных памкненняў.

Адчуваецца нейкая папярэдняя традыцыя, на якую абіраўся ў сваёй мовазнаўчай працы І. Насовіч. У першую чаргу, гэта, бяспрэчна, «Літоўская граматыка» і «Слоўнік беларускай мовы», зробленыя С. Богуш-Сестранцэвічам. Паводле бібліяграфічных нататкаў І. Насовіча «Успаміны майго жыцця», яго мовазнаўчыя інтарэсы акрэсліліся ў 60 гадоў, пасля наведвання дома С. Богуш-Сестранцэвіча ў Маляцічах на Магілёўшчыне, дзе яму, відаць, сваякі нябожчыка паралілі заняцца «беларусчынай». Там, напэўна, І. Насовіч мог пазнаёміцца, як выцякае з сітуацыі, з выдатнай мовазнаўчай спадчынай свайго земляка.

Алена ЯСКЕВІЧ.

Народнай самадзейнай студыі выяўленчага мастацтва гомельскага Палаца піянераў і школьнікаў імя У. І. Леніна спаўняецца дваццаць пяць гадоў. Узначальвае яе заслужаны настаўнік БССР мастак Валянцін Пакаташкін, які прысвяціў сябе выхаванню ў дзецях пачуцця прыгожлага. Больш за сто дваццаць дзяцей, пачынаючы з пяцігадовага ўзросту, займаюцца ў Валянціна Пятровіча. І ў кожным ён умее знайсці здольнасць да малюнка, развіць індывідуальнасць юных мастакоў. Для многіх з іх заняткі ў студыі — гэта пачатак шляху да прафесійнага мастацтва. Каля пяцісот былых студыйцаў сталі мастакамі, архітэктарамі, керамістамі, скульптарамі. Работы гомельскіх дзяцей экспанаваліся ва ўсіх сацыялістычных краінах, а таксама ў Індыі, ЗША, Японіі.

НА ЗДЫМКАХ: навучэнцы студыі на эцюдах.

Тэкст і фота Я. КАЗЮЛІ.

ПАЧАТАК ІТАЛА-БЕЛАРУСКІХ ЛІТАРАТУРНЫХ СУВЯЗЕЙ

КАПРЫ

Назва гэтага італьянскага экзатычнага вострава, дзе «паветра, як сырадой... і прырода, як Шапэнава музыка», уваходзіць у свядомасць беларусаў не з падручнікаў па геаграфіі. Яна прыходзіць да нас з жыцця пісця Максіма Горкага, з расказаў і ўспамінаў колішняга гарадзілаўскага настаўніка, блізкага знаёмага і сябра Янкі Купалы — Андрэя Пасаха.

Менавіта праз гэтых людзей беларусы, пачынаючы з 1910 года, сталі часта згадваць у сваіх размовах назву далёкага вострава. Прычыну гэтай зацікаўленасці беларусаў італьянскім востравам мы ведаем. Тут вялікі пралетарскі пісьменнік упершыню пачуў пра нашага Янку Купалу, адкрыў для сябе новага, дагэтуль невядомага паэта...

Прачытаныя на Капры беларускім настаўнікам Пасахам Купалавы вершы, як мы ведаем, да глыбіні душы ўзрушылі бурэвясніку рэвалюцыі. Для нас вельмі важна, што Купалавы вершы гучалі ў арыгінале, па-беларуску.

Мусіць, упершыню тады італьянская зямля пачула беларускае слова. А Андрэй Пасах пастараўся перадаць Максіму Горкаму і іншым прысутным тут не толькі змест Купалавых твораў, але іх моўнае гучанне.

Рэчам несліся са скалістага вострава магутныя Купалавы словы:

А хто там ідзе, а хто там ідзе
У агромністай такой грамадзе!
— Беларусы.

У 1910 годзе яшчэ не раз беларускае слова будзе гучаць на Капры. Максім Горкі, як вядома, менавіта тут возьмецца за пераклад верша «А хто там ідзе?». Тут жа, на Капры, Максім Горкі пазнаёміцца і з Купалавай «Адвечнай песняй».

Памятае Капры і беларускую газету «Наша Ніва», якая з далёкай Вільні прабівалася да Максіма Горкага. Пэўна, ён чытаў яе не адзін, паказваў яе іншым, расказваў пра беларусаў.

На Капры Максім Горкі праціў прыслыць і слоўнік Насовіча, а таксама кнігі Доўнар-Запольскага, Марцінкевіча, «Тараса на Парнасе». Хацелася яму мець і нашы песні. На жаль, гэтую просьбу Горкага дзеячы «Нашай Нівы» не маглі выканаць: грамзапісаў з беларускімі песнямі тады яшчэ не

існавала. Праз шмат гадоў італьянцы зацікавіцца беларусамі, іх літаратурай. Купалаў голас дойдзе да італьянскіх літаратараў. Яны перакладуць славу Купалаву песню на італьянскую мову, назавуць яе творам «рэвалюцыйна-патрыятычнага характару», у якім гучыць «упэўненасць у сілах народа, які ўвесь прыйшоў у рух».

...Неспакойны неапапітанскі заліў штодня лашчыць сваімі пеністымі хвалямі востраў, густа забудаваны віламі.

Адна з іх, чырвоная, высокая ўзнялася на скалістым левым беразе. Да гэтага экзатычнага замка з невялікімі квадратнымі вокнамі вядзе крутая звілістая лесвіца, выбітая ў скале, з шматлікімі прыступкамі і парэнчамі. Менавіта тут жыў Максім Горкі.

Цяпер у доміку невялікі гатэль. У адным з пакойчыкаў пісьмовы стол. Гэта той самы стол, за якім вялікі пралетарскі пісьменнік перакладаў Купалаў шэдэўр на велікарускую мову, думаў і дбаў з гэтага далёкага заморскага краю пра лёс нашага народа, нашай культуры, вітаў яе новыя правы, заклікаў усіх сумленных людзей звярнуць увагу на працу людзей, што згуртаваліся вакол газеты «Наша Ніва», газеты, якая шмат цікавага скажа чытачу. За гэтым жа сталом ён напісаў і вядомыя лісты да М. Кацюбінскага і А. Чарэмнага пра Янку Купалу і Якуба Коласа. Тут жа з'явіўся і славуці артыкул «Аб пісьменніках-самавуках», які ў 1911 годзе быў надрукаваны ў часопісе «Современный мир». Заўважым: такая цікавасць М. Горкага да беларускай тэмы праявілася неўзабаве пасля яго другой сустрэчы тут з У. І. Леніным у ліпені 1910 года, а перад гэтым, за які месяц, нагадаем, М. Горкі сустракаўся з настаўнікам А. Пасахам.

Капры — геаграфічна далёкі ад Беларусі італьянскі востраў, але ён заўсёды блізка сэрцу беларусаў. Менавіта на ім Максім Горкі адчуў імкненне беларусаў «людзьмі звацца». Тут жа, праз Максіма Горкага, закладаўся падмурак новых руска-беларускіх, а магчыма, і італа-беларускіх літаратурных сувязей.

Уладзімір СОДАЛЬ.

КРАКАЎСКАЯ СЕСІЯ

На некалькі дзён у лютым Кракаў стаў месцам жыхарства цэлай групы беларускіх літаратуразнаўцаў і мовавед-версітаце, прайшла першая навуковая сесія «Польска-беларускія літаратурныя сувязі», арганізаваная Інстытутам польскай філалогіі і Беларускай дзяржаўнай універсітэтам імя У. І. Леніна.

На першым пасяджэнні з дакладамі выступілі загаднікі кафедр беларускай літаратуры БДУ імя У. І. Леніна прафесар А. Лойка (даклад на тэму «Ф. Скарына —

дзеяч Адраджэння»), доктар Ягелонскага ўніверсітэта М. Татары («Чаго чакае гісторыя польскай літаратуры ад гісторыка беларускай літаратуры»), дацэнт БДУ У. Кароткі («Рэлігійна-палемічная літаратура на Беларусі ў XVII ст.»). З цікавасцю былі ўспрыняты даклады і іншых удзельнікаў сесіі. Ад БДУ імя У. І. Леніна выступілі: выкладчыца Л. Ламека («Пан Тадэвуш» А. Міцкевіча — «Новая зямля» К. Міцкевіча (Я. Коласа)), выкладчык В. Каратай («Сучасная філасофская паэма ў беларускай літаратуры»), дацэнт

Л. Тарасюк («Я. Купала — народны паэт Беларусі»), прафесар Д. Бугаёў («Беларуская літаратура ў кантэксце сталінскіх рэпрэсій»), дацэнт М. Прыгодзіч («Беларуска-польскія моўныя кантакты: здабыткі і перспектывы»). Былі абмеркаваны даклады дактароў Ягелонскага ўніверсітэта К. Важнякоўскага («Польскае літаратурнае асяроддзе ў Савецкай Беларусі ў 1919—1989 гг»), А. Раманоўскага («Польскае нацыянальнае адраджэнне ў Беларусі пасля 1905 г.»).

Р. МІКАЛАЕНЯ.